

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Madestam, Jenny, 2014. *Hur blir man vald? Om ledarskiften i tre svenska partier*. Lund: Liber.

Anmälan av Nicholas Aylott

Statsvetare har ofta skyggat från att studera ledarskap. Visserligen är det ett begrepp som, i vissa former, kan vara svårt att mäta objektivt. Men det är ingen ursäkt för ovillighet att utreda reglerna och processerna som producerar partiledare, eftersom dessa regler och processer är (åtminstone delvis) observerbara och jämförbara. Dessutom har säkerligen statsvetenskapliga studier av institutioner kommit tillräckligt långt för att kunna kasta klagörande ljus över hur villkoren för ledarna – deras mandat, begränsningarna av utrymmet att agera, möjligheterna för att bli avsätta – påverkar hur de utför sitt jobb.

På sistone har vissa forskningsinlägg gjort viktiga bidrag till att fylla denna lucka (senast Pilet och Cross 2014). Hittills har dock inte Sverige blivit föremål för nämnvärt många studier (ett undantag är So 2012), så ankomsten av Jenny Madestams bok *Hur blir man vald?* är läglig. Boken är en fortsättning på hennes tidigare forskning om förståelsen av ledarskap i svenska partier (Madestam 2009). Även om det står i bokens förord att den "vänder sig till studenter inom samhällskunskap som vill lära sig mer om hur partier fungerar", plus "en bredare publik som har ett allmänt intresse för svensk politik, partier och ledarskap" (sid. 5), är bokens empiriska vikt av stor relevans även för forskare inom området.

Studien kretsar kring två frågor. Hur fungerar processen att utse en partiledare? Och vem kan bli en kandidat?

Istället för att undersöka alla, eller ens de

flesta, av de åtta partierna som sitter i Sveriges riksdag väljer Madestam att studera två senare fall av ledarskiften i tre partier, Socialdemokraterna, Moderaterna och Miljöpartiet. (Socialdemokraternas senaste skifte, år 2013, där Stefan Löfven tog över som partiledare, kom uppenbarligen lite sent för studien. Boken tar bara upp det under en kort epilög.) Detta smalare fokus är rimligt. Institutionernas karaktärer inom ett parti belyses tydligare om dessa observeras två gånger i stället för bara en. Samtidigt har de tre partierna tämligen olika historier, vilket gör att studien uppnår en godtagbar variation inom den svenska kontexten.

En av bokens brister, enligt min mening, är ett ganska inävt perspektiv. Frågor om hur något fungerar (öppet? stängt?) kan enbart besvaras tillfredsställande om det ställs i relation till hur något liknande fungerar. Visserligen har Madestam sina sex observationer, och hon jämför dem, ofta med intressanta insikter, i slutet av varje partifokuserat kapitel och sedan igen, mer allmänt, i de två sista kapitlen. Men ofta upplever man att det skulle finnas mer resultat att utvinna om författaren hade tillåtit sig att höja blicken bara lite högre.

Ta förslaget av Maria Wetterstrand, Miljöpartiets tidigare språkrör, att partiet bör överväga att göra sig av med sin valberedning (sid. 217-18). I bokens sammanhang verkar detta som en revolutionerande idé. Alla svenska partier har en valberedning, liksom i princip alla svenska organisationer med ett representativ modell. Ändå påpekar Wetterstrand att vissa finska partierna klarar sig bra utan en valberedning. Jag skulle kunna tillägga att själva idén om ett organ som syftar till att undertrycka öppen konkurrens mellan ledarkandidater, för att sedan lägga

fram en enda kandidat till partikongressen att godkänna, vore otänkbart i Storbritanien och flera andra europeiska länder. En tydligare förståelse för hur udda (om än inte unik) svensk partikultur är i detta avseende, kunde ha påkallat Madestam att ställa frågor om poängen med att över huvud taget ha valberedningar, inte bara om hur valberedningar skiljer sig i formen och praktik i Sverige.

Det här utgör inte en kritik av den grundläggande forskningsdesign som erbjuds i boken. Breda tvärnationella undersökningar riskerar givetvis att förlora siktet på de viktiga, belysande empiriska detaljerna. Jämförelser av relativt få fall eller observationer kan vara ett kraftfullt alternativ. Min poäng är att i dessa "små-N" studier ska det jämförande perspektivet tillhandahållas genom teorin (som ju har utvecklats just genom tidigare empiriska arbeten). Och tyvärr är förankring i relevant teori inte heller en av de starkaste aspekterna av Madestams bok.

I bokens första kapitel finns kompetenta sammanfattningar av några av de viktigaste bidragen till befintlig teori om partiorganisation och beteende, vilka till stor del bygger på ideal-typiska modeller (masspartiet, catch-allpartiet och liknande). Deras relevans för de empiriska kapitlen som följer är dock sällan särskilt tydlig. Formuleringen av explicita hypoteser hade varit ett sätt att granska vilken sanningshalt eller användbarhet vissa teorier har. Men det förekommer inga hypoteser. I stället hänvisas ad hoc till lösryckta delar av tidigare forskning, som när det empiriska materialet händelsevis tycks finna ett eko i Sjöbloms (1968) begrepp om partiarenor, eller i Panebiancos (1988) resonemang kring intern partikonflikt, eller även i "advocacy coalition framework", ett lån från policystudier. Denna osystematiska och ganska ytliga inställning till teori gör inte Madestams argument mer övertygande.

Exempelvis råder nuförtiden nära konsensus i litteraturen om hur makt i dagens partier har förflyttat upp i de organisatoriska hierarkierna. Katz och Mairs (1995)

kartellparti-modell är förmodligen det mest välkända moderna uttrycket för denna tes, men det finns även flertal andra. Madestam framför att hennes studie inte ger stöd för en maktförskjutning (sid. 321). Tvärtom argumentera hon för att urvalsprocesserna i de tre studerade partierna har "demokratiserats" (sid. 340-44). Detta är ett viktigt påstående (jf. Loxbo 2013). Även om det avser endast ett fåtal svenska observationer, verkar det strida mot mycket av det vi tror oss veta om moderna partier, i Sverige som på andra håll.

Dock an knyter boken för löst till teori-bildningar för att ha någon genomslagskraft. Förslaget att mer inklusiva urvalsprocesser faktiskt är förenliga med tesen om maktförskjutning uppåt fanns med redan i den ursprungliga presentationen av kartellmodellen (Katz och Mair 1995: 20-21), och sedan dess har det utvecklats av olika forskare. (Kortfattat är argumentet att medlemmar skenbart bemyndigas av "demokratisering", men att det är partieliten som gynnas i slutändan, då aktivister i partiets mellanskikt marginaliseras.) Hade Madestams studie bara utformats mer noggrant för att testa detta, eller någon annan aspekt av tesen om en maktförskjutning uppåt, kunde hon antingen ha lyckats placera ett större frågetecken efter den vedertagna vetenskapliga kunskapen hon nu argumenterar emot – eller, vilket är mer troligt, själv ha dragit andra slutsatser än de hon presenterar. För i själva verket, och i klar kontrast till Madestams tolkning av sin egen empiri, menar jag att hennes forskning visar att Sveriges partier inte har "demokratiserat" sitt sätt att välja sina ledare.

Madestam beskriver till exempel hur Socialdemokraterna numera har en långt mer institutionaliserad valberedning än tidigare, som konfererar bredare inom partiet innan den kommer med sin rekommendation till partiordförande (sid. 58-59). Detta kan mycket väl vara med sanningen överensstämmande. Ändå går valberedningen till väga väsentligen på samma sätt som det som tidigare en enda, informell "kungamakare"

gjorde i valet av Göran Persson (s. 53), eller som partiets verkställande utskott gjorde i valet av Stefan Löfven. Samtliga utser någon person som de tror kan bäst balansera målen att hålla partiet enat och vinna val, samtidigt som man undviker öppen konkurrens mellan kandidaterna.

Ett sådant tillvägagångssätt kan kanske vara ett utmärkt sätt för ett parti att välja en ledare. Men det är inte demokratiskt i egentlig, meningsbärande bemärkelse. Även om valberedningen tar hänsyn till vad man tror är partimedlemmarnas önskemål är dessa preferenser fortfarande oklara eftersom de inte har kommit till uttryck genom omröstning, vare sig direkt (för rivaliserande ledarkandidater) eller indirekt (till kongressombud). Denna ihållande *frånvaro* av demokratin är, enligt min mening, faktiskt det mest spännande upptäckten i Madestams studie; och jag tror att det fyndet skulle ha lyst ännu klarare om den burits upp av en mer teoretiskt orienterad, komparativ forskningsdesign.

Angående empiri lägger Madestam de flesta av sina ägg i en och samma korg, nämligen forskningsintervjun. Alternativa källor, såsom samtida rapporter i massmedier, kunde ha hjälpt henne att pussla ihop de historiska processer som hon undersöker. Trots allt ger det stora antalet intervjuer (över 100) en stark grund för triangulering i hennes processspårning. Så gör också kvaliteten av hennes informanter. Alla inblandade i dessa ibland både hemliga och dramatiska händelser var uppenbarligen inte beredda att tala med författaren; men ett imponerande antal var det. Vad som måste vara en stor samling av kvalitativa data hanteras på ett skickligt sätt i boken, med mycket lite upprepning eller förvirring. Av de många, ofta belysande, direkta citaten är vissa från namngivna personer, medan anonymitet hos andra källor bevaras. Den gemensamma strukturen i de empiriska kapitlen innehåller ett effektivt narrativ, skrivet med en behaglig och opretentiös prosa. Intrycket är att författaren hyser en respekt

för sina källors integritet men samtidigt klarar att hålla en kritisk distans.

Den verkliga styrkan i Madestams bok, som befinner på gränsen mellan statsvetenskap och samtidshistoria, är alltså det den avslöjar om de sex historiska processer som hon undersöker. Läsaren får övertygande inblickar i hur saker och ting utvecklades, och ibland hur en viss aktörs makt bevisligen ökade och minskade under en och samma process. Beskrivningarna om de mer förutsägbara valen är på vissa sätt lika avslöjande som de mer överraskande valen, framför allt naturligtvis Socialdemokraternas val av Håkan Juholt i 2011. Varje process äger rum inom ett partispecifikt institutionellt sammanhang; ändå kan enskilda aktörers egna beslut och felbedömningar få stora konsekvenser. Dessutom uppstår mycket av det som är mest intressant med svensk partipolitik i allmänhet – valberedningen (och ibland förbisedda frågor om dess sammansättning och mandat), rädslan inför öppen intern konkurrens (utom i Miljöpartiet), aversionen mot uppenbar karriärism (även i Miljöpartiet) – tydligt och skarpt i denna analys av hur partierna väljer de personer som leder dem.

Referenser

- Katz, Richard S. & Peter Mair, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1:1, 5-28.
- Loxbo, Karl, 2013. "The Fate of Intra-Party Democracy. Leadership Autonomy and Activist Influence in the Mass Party and the Cartel Party", *Party Politics* 19:4, 537-54.
- Madestam, Jenny, 2009. *En kompispappa och en ytlig djuping. Om partielitens ambivalenta partiledarideal*. Doktorsavhandling. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Panbianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pilet, Jean-Benoit & William Cross (red.), 2014. *The Selection of Political Party Leaders in Contemporary Parliamentary Democracies: A Comparative Study*. London: Routledge.

Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.

So, Florence, 2012. *Party Leadership Selection in Parliamentary Democracies*. Doktorsavhandling. Los Angeles: University of California.

Nicholas Aylott är lektor och docent i statsvetenskap vid Södertörns högskola.
E-post: nicholas.aylott@sh.se

Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören, 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Anmälan av Martin Lindström

Boken "Nya svenska väljare" (2013) om det svenska riksdagsvalet 2010 är den senaste i raden av de välskrivna vetenskapliga rapporter från Göteborg om svenska riksdagsval. Den svenska valforskningen hade visserligen en föregångare i Herbert Tingstens "Political Behaviour" (1937), men ansatsen att ställa frågor till ett slumpmässigt urval av väljarna om bland annat de olika stegen i valet av politiskt parti i ett specifikt val istället för att bara analysera offentlig valstatistik kom från USA och initierades i Sverige av professor Jörgen Westerståhl vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg efter andra världskriget. Oscarsson och Holmberg presenterar i "Nya svenska väljare" rika data om partisympatier, socioekonomiska och andra skiljelinjier i partival, sammansättningen av de olika partiernas väljarkader, partibyte jämfört med föregående riksdagsval, egenskaper hos partibytare jämfört med partitrogna, väljarnas inställning i sakfrågor, påverkan av massmedia och partireklam, ekonomisk röstning, åsiktsröstning, partiledarnas betydelse, politikerförtroende etc. Den långa traditionen av valforskning möjliggör dessutom jämförelser av långsiktiga förändringar över tid med tids-serier av ofta jämförbara data som börjar med andrakammarvalet 1956, vilket ger ytterligare perspektiv åt framställningen.

Presentationen och diskussionen av riks-

dagsvalet 2010 väcker emellertid också frågor kring metodologiska problem. Sådana metodproblem finns även inom arbetet med till exempel monitorering av hälsorelaterade riskfaktorer och levnadsvanor i en generell befolkning inom epidemiologi och socialmedicin, och innefattar bland annat slumpfel och systematiska fel. Graden av slumpfel (*random error*) beror huvudsakligen av antalet observationer (till exempel antalet deltagare). Slumpfelet minskar om antalet observationer ökar. Systematiska fel är däremot oberoende av antalet observationer. De systematiska felen (*systematic errors* eller *bias*) är många men innefattar huvudgrupper som selektionsbias, missklassificering och confounding. Selektionsbias kan uppkomma genom skevheter i urval och/eller deltagande, och innebär att sambanden mellan oberoende och beroende variabler skiljer sig mellan den generella befolkning man vill undersöka (parameterpopulationen) och det urval man använder för att genomföra själva undersökningen. Missklassificering innebär felklassificering och finns i olika varianter. Confounding innebär att en tredje variabel stör sambandet mellan två andra variabler. En confounder är en variabel som måste uppfylla tre kriterier: 1) den är associerad med den oberoende variabeln (exponeringsvariabeln), 2) den är samtidigt en variabel som självständigt påverkar den beroende variabeln, och 3) den får inte vara intermediär i kausalkedjan mellan den oberoende och beroende variabeln. Ibland kan slutsatser också påverkas av att man inte tagit hänsyn till sådana confounders eller variabler som "stör" sambanden man vill studera, en av flera former av vad som benämns okontrollerad confounding (*residual confounding*) (se Rothman 2002, Aschengrau and Seage III 2014).

Metodfrågor om slumpfel och systematiska fel uppkommer till exempel vid tolkningen av förändringen jämfört med det föregående riksdagsvalsresultatet 2006, som i enstaka fall ger andra resultat än direkt läsning av officiell valstatistik från Valmyndig-